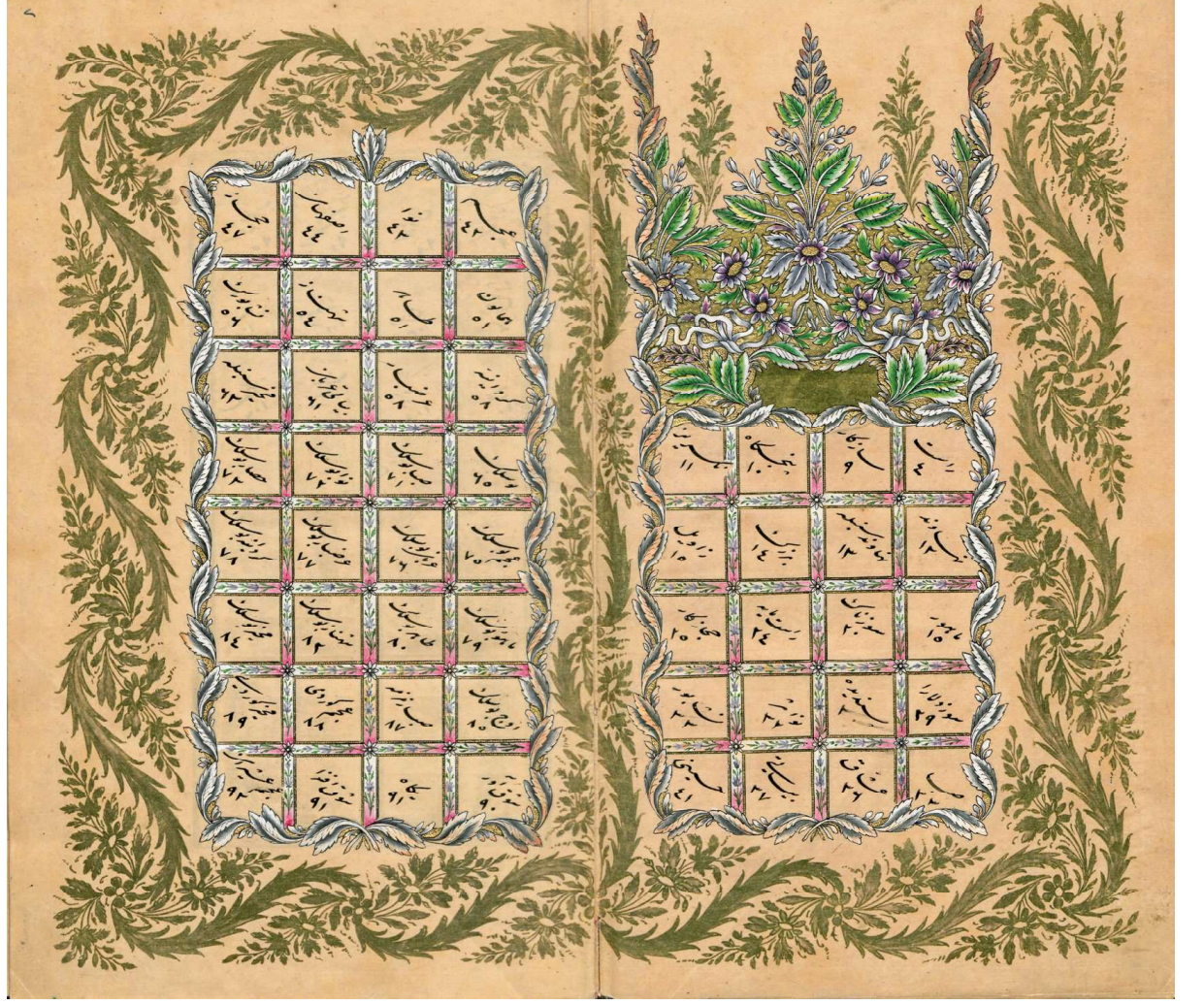

İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi
MÜZİK YAZMALARI

HARUN KORKMAZ

ISTANBUL Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinin temeli Yıldız Sarayındaki kitap ve fotoğraf albümlerinin Atatürk'ün emriyle buraya taşınması ve fakültelerdeki yazmaların bir merkezde toplanmasıyla teşekkül etmiştir. Özellikle Topkapı Sarayının bir devamı sayılan Yıldız Sarayının seçkin koleksiyonuna sahip olduğu için diğer yazma kütüphanelerinden ayrılır.¹ Ayrıca Halis Efendi, Mollazâde İbrahim Bey, Şeyhülislam Pîrîzade Mehmed Sâib Molla, Serasker Rıza Paşa, Hakkı Paşa ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal gibi zevatın koleksiyonları da kütüphaneye dahil edilmiştir. Önceden Darülelhan, sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı, en sonunda da İstanbul Üniversitesi Konservatuvarına dönüşen kurumun kütüphanesi de burada muhafaza edilmektedir. Bu

koleksiyon bünyesinde çok sayıda nota defteri ile plak barındırmaktadır. Plakların bir kısmı Darülelhan kayıtlarının asli kopyalarıdır.²

Kütüphane musiki yazmaları için eşsiz bir müracaat kaynağıdır. Hâfız Post, İtrî, Ebûbekir Ağa, Hekimbaşı Abdülaziz Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, II. Mahmud gibi meşhur bestekarların kendi güfte mecmualarının bu kütüphanede bulunduğunu özellikle vurgulamak gerekir.

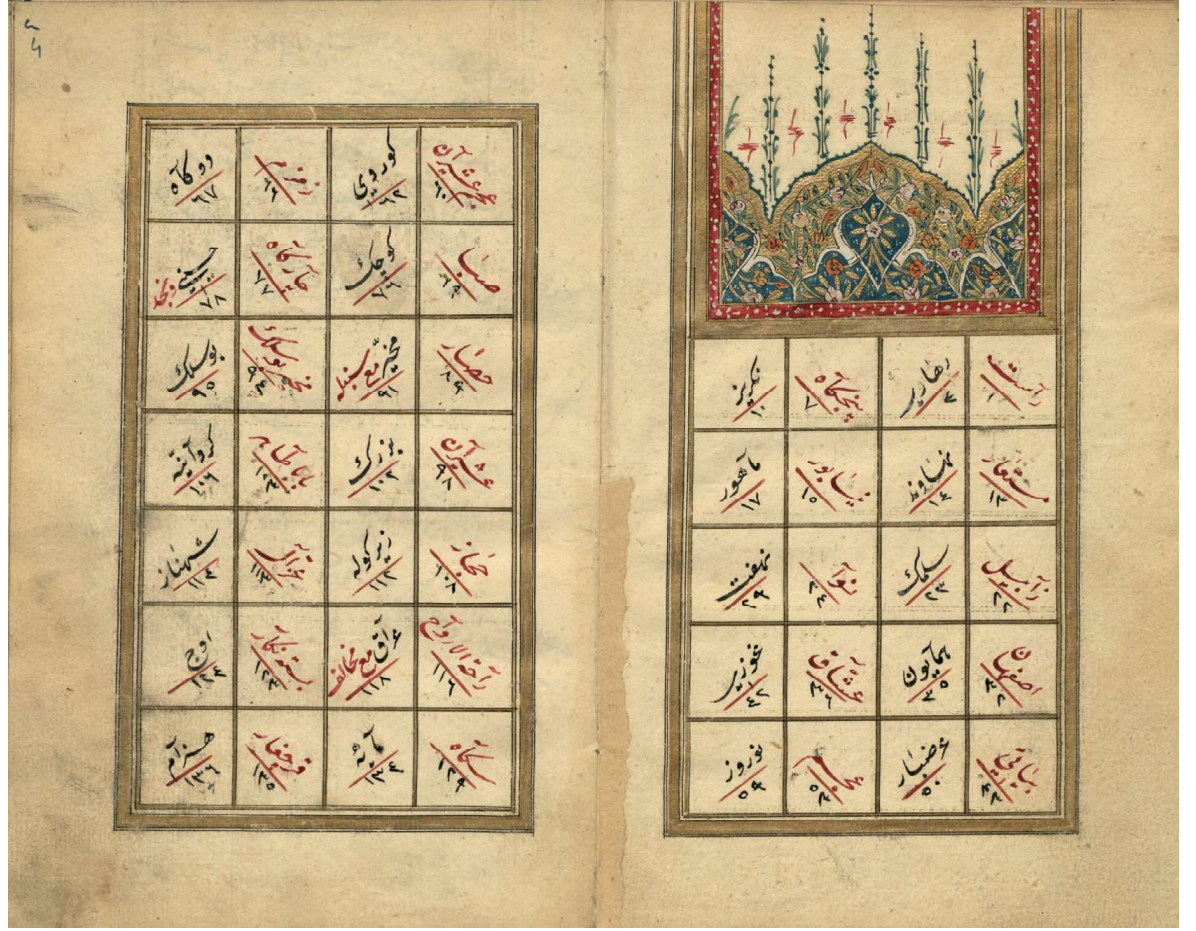
Nedense müzik teorisiyle alakalı çok mühim kitaplar Topkapı Sarayında kalmış,³ güfte mecmualarının büyük kısmı ise Yıldız Sarayı Kütüphanesine nakledilmiştir. II. Abdülhamid'in klasik Türk musikisi ile çok alakadar olmadığı bilinmektedir. Peki bu kadar güfte mecmuasını Yıldız'a kim götürmüştür? Bu şu an maalesef meçhuldür. Ancak arşivlerde ve eski kütüphane kayıtları

üzerinde yapılacak incelemeler neticesinde söz konusu yazmaların macerası meydana çıkarılabilir.

2015 yılında bu satırların yazarı tarafından yayımlanan "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Musiki Yazmalarının Kataloğu"⁴ başlıklı katalog, Nadir Eserler Kütüphanesinin koleksiyonlarında bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe musiki yazmalarının tamamını içermeyi hedeflemiş, kütüphanede bulunan 20 bin civarında yazmadan içinde musiki ile ilgili metin bulunma ihtimali bulunan 8500'ü incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Nadir Eserler Kütüphanesindeki yazmalardan musiki ile ilgisi bulunduğu bilinenlerin adedi 60-70 civarında iken bu sayı 383'e yükselmiştir.

Bunların 4'ü semâ kitabı; 11'i musiki nazariyatına dair kitap/risale; 36'sı fasıl, 21'i şarkı, 4'ü ilahi, 5'i

ayin-i şerif, 4'ü miraciye mecmuası olmak üzere 70'i güfte mecmuası; 4'ü nota defteri; 6'sı biyografi kitabı; biri opera/operet programı; bir diğeri ise İbnülemin'e ait bir makaledir. Bunların dışında bütünüyle musikiye ait olmadığı halde içinde musikiye dair kısım ya da kısımlar bulunan toplam 286 yazma daha bulunmaktadır.

Semâ kitaplarının 4'ü de, İsmail Ankaravî'nin *Hüccetü's-Semâ'* isimli kitabının nüshalarıdır. Biri eserin Arapça aslı, diğer üçü ise Türkçe tercümesidir. Bu eser, musikinin caiz olduğunu ispata çalışan eserlerdendir. Karşıt görüşten eserler ise kütüphanede hiç yer bulamamıştır. Üniversitesi Kütüphanesinin bel kemiğini oluşturan Yıldız Sarayı Kütüphanesinin bir saray kütüphanesi oluşu, fikhî bir tartışma olan bu meseleyle alâkalı risâlelerin neden ilgi çekmediğini açıklamaktadır. Diğer yandan bünyesinde birçok medrese, tekke gibi vakıf kütüphanelerinin koleksiyonlarını barındıran Süleymaniye Kütüphanesinde, çok fazla sayıda semâ' kitabı bulunmaktadır.

Nazariyata dair yazmalar incelendiğinde eserlerin 8'inin klasik Türk musikisi ile 3'ünün ise klasik Batı musikisiyle ilgili olduğu görülür.

Kütüphanedeki en eski tarihli müzik teorisi kitabı, 1484'te istinsah edilen *Zeynü'l-Elhân fî İlmü't-Te'lîf*

ve'l-Evzân'dır. Eser 15. yüzyıl Türkçesini yansıması ve elimizdeki en eski Türkçe edvarlardan olması cihetiyle gayet önemlidir.

Aynı yüzyılda yazıldığı bilinen fakat üstünde herhangi bir tarih kaydı bulunmayan *Mukaddimetü'l-Usûl* de eski nazariyat kitaplarının en kıymetlilerindedir. Hüseyin Sadettin Arel tarafından 1930 yılından sonraki bir tarihte bu nüsha kullanılarak çıkartılan ve şu an İstanbul Üniversitesinin bir birimi olan Türkiyat Enstitüsünde muhafaza edilen nüshası dışında dünyadaki bilinen tek nüshası Nadir Eserler Kütüphanesindedir.

Osmanlı tarihinin en önde gelen edvarlarından biri olan *Kantemiroğlu Edvânı*'nın Nadir Eserler Kütüphanesinde iki nüshası vardır. Bu nüshaların ehemiyeti, içlerinde nota bulunmamakla beraber, edvar kısmının tam birer nüshası olmalarıdır. Yine büyük oranda *Kantemiroğlu Edvânı*'ndan faydalanarak yazılan *Teşrih-i Makâmât-ı Mûsikî*'nin de bir nüshası buradadır.

18. yüzyılda yazılan en mühim birkaç nazariyat kitabından biri olan Abdülbâkî Nâsır Dede'nin *Tedkîk ü Tahkîk*'in, biri erken tarihli olmak üzere iki nüshası da yine buradadır.

Mükemmel Ta'îlm-i Mûsikî/Nazarî ve Amelî, Armoni Fenni yâni Fenn-i Âheng, Borizan ve Tronpet Muallimi isimlerini

taşıyan eserler, Osmanlı dünyasında müziğin değişim ve dönüşüm süreçlerini algılayabilmek için başvurulması gereken ilginç kaynaklardır. Bu meyanda *Opera ve Operet Programı*'na da bakılabilir.

Kütüphanedeki musiki yazmalarını içerisinde en büyük paya sahip eserler güfte mecmuaları külliyyatıdır. Bu külliyyat keyfiyet bakımından bünyesinde İslam yazmaları bulunan diğer bütün kütüphanelerin fevkindedir. Kütüphanede hemen hemen bütün türlerde güfte mecmuaları bulunmaktadır.

Günümüze ulaşan güfte mecmualarının en eskileri 15. yüzyıla aittir. Üzerlerinde az sayıda da olsa çalışma yapılmıştır. 16. yüzyıl mecmualarından ise ne kataloglarda ne de sair araştırmalarda bahis yoktur. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan bir mecmua (T.Y. 1020) bu bakımdan fevkalade mühimdir. Ayrıca yine bu yüzyıla ait bazı yazmalarda bir bölüm olarak karşımıza çıkan güfte mecmuaları da vardır. Bunlardan T.Y. 822 numaralı yazmadaki güfteler kısmı, içindeki güftelerin çeşitliliği ve zikredilen bestekar isimlerinden dolayı çok daha mühimdir.

Üzerinde tarih olmamakla beraber mürettibinin vefat tarihinden ve içindeki bazı kayıtlardan yola çıkarak 1682-1694 tarihleri arasındaki bir zamanda tertip edilmiş olduğu bilgisine ulaşılan

Hâfız Post Mecmuası (T.Y. 9857) ilk defa kütüphanenin musiki kataloğu yapılrken farkedilmiştir.

İtrî'nin elinden çıktığı anlaşılan mecmua, kütüphanede bulunan mecmualar arasında musiki tarihi bakımından en dikkat çekici olanlarındandır. (T.Y. 5525). İçindeki eserlere bakılarak İtrî'nin bu mecmuayı orta yaşlarında tertib ettiği söylenebilir.

18. yüzyılın, bilhassa Lâle devrinin en maruf ve velut bestekarlarının başında hiç şüphesiz Ebûbekir Ağa gelir. 18. yüzyıl boyunca da mecmualarda diğer bestekarlardan çok daha fazla eseri bulunur. Türk musikisinde nota kullanılmadığı için eserlerinin büyük çoğunluğu nisyana kurban olmasına rağmen bestelediği eserlerin bir kısmı bugün hâlâ okunmaktadır. Çağları aşan ve bugün bile klasik musiki icracıları ve meraklılarınca tanınan Ebûbekir Ağanın bilinen yegane güfte mecmuası da buradadır.

18. yüzyılın ortalarında kaleme alınan mecmualar arasında, hatta tespit edilebilen yazma fasıl mecmuaları içerisinde, muhteviyatında en çok eser bulunanı T.Y. 5657 numaralı fasıl mecmuasıdır. 1165 [1751/1752] senesinde tertip edildiği anlaşılan ve içinde 3332 güfte kayıtlı olan bu mecmua cildi, kağıdı, tezhibi ile de göz doldurmaktadır. Harikulade sanatlı lake cildi, meşhur

mücellid ve müzehhib Ali Üsküdarî'nin eseridir.

"Hattatlar arasında onun gibi bestekar, bestekarlar arasında onun gibi hattat yoktu" denilen Kazasker Mustafa İzzet Efendinin hatt-ı destiyle muharrer şarkı mecmuası da buradadır. Mecmua Kazasker'in ve devrinin eğlence musiki dünyasını aksettirmesi bakımından ehemmiyet taşımaktadır. Cildi, tezhibi ve sair fiziki özelliklerinin yanı sıra Kazasker'in el yazısının bir örneği olması dolayısıyla da fevkalade mühimdir.

Şeklinûr Hanım isminde, yüksek ihtimalle saray kadınlarından birine ait olan şarkı mecmuası da (T.Y. 3877), Osmanlı sarayında yaşayan bir hanımın müzik dünyasını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Kütüphanedeki dört ilahi mecmuasından en hacimli T.Y. 4116 numarasıyla kayıtlı *Ebhe'n-Negâmât fî Terennümâtî'l-İlâhiyyât*'tır. Bu mecmua aslında bir ilahi mecmuası olmakla beraber şeyh efendi gasledileceği zaman okunacak duadan yemekten önce okunacak duaya, çeşitli zikir, dua ve merasimlerde okunacak manzum parçalardan hangi makamın hangi vakitte okunması gerektiğine kadar birçok metni barındıran zengin bir tekke kırkambarıdır.

1722'den önceki bir tarihte tertip edildiği anlaşılan T.Y. 742 numaralı

ilahi mecmuası da elimizdeki eski tarihli, geniş ilahi mecmualarından olması cihetiyle mühimdir.

Osmanlı tarihinin bilinen yegane musikîşinaslar tezkiresi *Atrabü'l-Âsâr*'ın altı nüshası da buradadır.

Kütüphanenin Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar kısmında sadece dört nota defteri bulunmaktadır. Bunlardan üçü H&J Blumenthal Frères isimli plak şirketine aittir.

Bunların dışında Darülelhan-İstanbul Belediye Konservatuvarından intikal eden nota, belge ve ses kayıtları ile Yıldız'dan gelen geniş nota koleksiyonu, Nadir Eserler Kütüphanesinin araştırmacıları davetkar nazarlarla bekleyen ışıklı hazinelerindedir. **Z**

NOTLAR

1 Bu devamlılık o derecededir ki, kitapların bazı parçaları üniversitenin kütüphanesindeyken başka parçaları Topkapı Sarayında olabilmektedir. Mesela Seyyid Lokman'ın *Şehinşahnâme*'sinin 1. cildi üniversite kütüphanesinde, 2. cildi Topkapı Sarayındadır.

2 Darülelhan koleksiyonundaki Hamparsum notaları Prof. Dr. Ralf Martin Jäger tarafından kataloglanmıştır. Bkz. Ralf Martin Jäger, *Katalog der hamparsum-notası-Manuskripte im Archiv des Konservatoriums der Universität Istanbul* (=Schriften zur Musikwissenschaft aus Münster 8, hrsg. von Klaus Hortschansky), Eisenach, 1996.

3 *Makâsîdü'l-Elhân, Kitâbü'l-Edvâr, Nekâvetü'l-Edvâr, el-Matla, Şerhu'l-Muhtasar fî İlmi'l-Müsikî* gibi pek çok mühim nazariyat kitabı halihazırda Topkapı Sarayında muhafaza edilmektedir.

4 Harun Korkmaz, *The Catalog of Music Manuscripts in Istanbul University Library* (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Musiki Yazmalarının Kataloğu), Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, MA, 2015.